

Лук'янченко М. П.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романської філології та компаративістики
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОЇ МАНЕРИ МАРГЕРІТ ЮРСЕНАР У СВІТЛІ ЇЇ ПИСЬМЕННИЦЬКИХ ПОШУКІВ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ТА УНІВЕРСАЛЬНОГО

Анотація. Статтю присвячено дослідженню проблематики індивідуального й універсального у творчості Маргеріт Юрсенар. Існування окремого індивіда на тлі універсального та їх взаємодія посідають пріоритетне місце у творах романістки, оскільки позиціонуються в центрі гострих проблем, зокрема тих, що стосуються сучасності, традиції й універсальності. Художньо переосмисливши філософські ідеї минулого й сьогодення, Маргеріт Юрсенар зуміла представити в написаних нею творах власне бачення людини і можливих шляхів досягнення нею гармонії із собою та зі світом, тобто гармонії між індивідуальним та універсальним.

Ключові слова: Маргеріт Юрсенар, час, індивідуальне, універсальне, сучасність, традиція.

Критики та вчені-літературознавці, аналізуючи творчість письменника, завжди намагаються визначити специфіку індивідуально-авторської манери й «ареал» поширення його літературного впливу. Але це аж ніяк не стосується Маргеріт Юрсенар, бо її особливий стиль одноставно віднесений до особливих. Читачі й ті ж таки критики врешті-решт дійшли згоди й оперують одними категоріальними визначеннями: класичне письмо, моралізаторська, або гуманістична проза тощо.

Постановка проблеми. Маргеріт Юрсенар – письменниця, яка знайшла свій власний стильовий малюнок уже з початку своєї праці на ниві літератури, співвідносячи навіть із деякою гордістю свою прозу зі стилем Андре Жіда – знаменитим стилем «а-ля франсез».

Коли читаємо твори або слухаємо численні інтерв'ю Маргеріт Юрсенар, не виникає жодного сумніву в тому, що вона обрала власний шлях. Письменниця сама характеризує свій творчий підхід, визнаючи водночас важливість класичних досліджень, які навчають спілкуванню, володінню мовою [1; 2], тобто способу встановлення контакту з іншими людьми для просування власних ідей та обміну думками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зв'язок між автором і читачем завжди має ґрунтуватися на визначених позиціях і способі мислення, аніж на основі нових літературних пошуків. Як зазначає А. Терней, М. Юрсенар ніколи не писала суто теоретичних праць, але все ж мала своє бачення літературного твору, який можна віднести до категорії «сучасної класики» [3, с. 425]. Можна схематично представити «портрет» юрсенарівського письма, яке відрізняється від звичайної класичної схеми своїм значно сучаснішим малюнком, ніж це зазвичай уявляють [4; 5; 6; 7]. Вона зриває будь-які ярлики, остерігається модних тенденцій і не кориться жодній жанровій систематизації. Місце і голос персонажів – найважливіші ланки у творчому процесі. В її творах простежуються різнома-

нітні стилістичні експерименти, відмова від ієрархічності між змістом і формою, що все більше і більше віддаляє Маргеріт Юрсенар від торжества літературного класицизму. Ідеться не про осуд художніх чи стилістичних експериментів інших авторів, навпаки, про їх схвалення, адже саме вони виступають імовірними претендентами на «звання» майбутніх класиків.

Залишаючись вірною своїм переконанням (і не тільки творчим), єдиним суддею в літературі Маргеріт Юрсенар визнає час: лише він виносить «вердикт» про цінність сучасних книг [8, с. 91]. Автор завжди покладається на чинник часу, який, єдиний, здійснює строгий і часто безапеляційний відбір.

Мета статті – вивчити питання індивідуального й універсального кризі призму авторської концепції Маргеріт Юрсенар.

Виклад основного матеріалу. Маргеріт Юрсенар з очевидною насолодою віддається писанню, вигадуванню персонажів тощо. Але це прагнення до чистого творіння не завжди узгоджується з її стремлінням до істини, точності, справжнього документального стилю. До того ж роман, повість чи мемуари нав'язують кожному письменнику свою особливу форму, однак ця форма – завжди несподівана: *“Je sais maintenant que chaque fois quel' écrivains' assied à satable, devant son cahier de pages blanches, pour commen ceruneœuvre nouvelle, ilaura à voir naître sous ses doigts, comme un potier qui commence à faire tourner son tour, une forme toute neuve et qu'il ne pourra employer qu'une fois”* [цит. за 7, с. 430]. Часто письменниця сама замислювалася над характером своїх творів. У багатьох передмовах і післямовах вона акцентує увагу на явній суміші жанрів. Творчість М. Юрсенар позиціонується зазвичай у класичному стилі, хоча в ній поєднано багато жанрових форм (есе, роман, спогади, автобіографія), тому, мабуть, її можна визначити як дуже своєрідний «транс-жанр» із квазіфлорівською «спадковістю» [9; 10; 11]. Мається на увазі принцип романної побудови Гюстава Флобера, за яким кожна життєва сцена презентується як окрема картина, а кожна дія залежить від широкого кола уявлень. Переконання Г. Флобера в тому, що знання засноване на візуалізації, а реальність – лише обширна постановка, далі проявлятиметься у творчості багатьох письменників, флорівська ж техніка письма стане канонічною.

Одним із центральних питань, які хвилюють французьку письменницю, стає існування окремого індивіда з його унікальністю на тлі універсального та їх взаємодія. У творах Маргеріт Юрсенар автономія особистості ставиться під сумнів як самою сучасністю, що приймається за об'єднуючий чинник, так і бажанням автора виявити тісний зв'язок між людиною і рештою всесвіту. Роль особистості залишається істотною в аспекті її розуміння як єдиного засобу доступу до універсального і, зрештою, як посередника між фрагментованим виміром

історичного буття й тими бездонними онтологічними прірвами, які письменниця береться досліджувати.

Хоча більшість художніх творів автора будуються навколо спеціально розроблених постатей персонажів, індивід у них, як це не парадоксально, не має цілковитої незалежності, яка б робила його абсолютно вільним і відокремленим від світу, що його оточує. Індивідуалізм – чи то як термін, що означає стан мислення, який сприяє вияву індивідуальної ініціативи, чи то як система інтерпретації фактів, яка надає пріоритетної ваги окремішньому аспекту над колективним, – накладає низку обмежень, походження яких важливо знати, щоби зрозуміти їхнє значення. Поняття особистості, однак, насправді посідає пріоритетне місце для романістики, оскільки вона міститься в центрі гострих проблем, зокрема тих, що стосуються сучасності, традиції й універсальності.

Отже, яку роль відіграє індивід у творах Маргеріт Юрсенар, де він постає фігурою одночасно центральною та не зовсім доречною? Гіпотеза, яку тут розглядає автор, така: кожен індивід цікавить письменницю лише тією мірою, якою він дозволяє поєднати досвід фрагментованої історичної реальності з інтуїтивним відчуттям єдності космічного простору. Інакше кажучи, індивід – це той, хто стає посередником або необхідною дотичною площиною, перебуваючи на стику суперечливих вимірів існування, хто надає останньому всієї його складності й онтологічної глибини.

Тема індивідуалізму і сучасності, які постійно перебувають в тісному, хоча й конфліктному зв'язку, фігурує в багатьох творах М. Юрсенар. В одній зі своїх лекцій під назвою «Подорожі в просторі і в часі» (*“Voyages dans l'espace et voyages dans le temps”*), проведений у Токіо 26 жовтня 1982 р., Маргеріт Юрсенар розглядає вічне питання про мотиви, які з давніх-давен підштовхують людей до мандрів [12, с. 108], «приміряє» до себе етику подорожі, досить близьку до тієї, якої дотримувалися на початку ХХ ст. такі письменники, як Віктор Сегален і Валері Ларбо. Екзотичність для першого і космополітизм для другого були для кожного з них лише різними способами здобуття досвіду, що виступав запорукою культурного оновлення і кращого самопізнання. Доступна суто еліті, достатньо обізнаної із власною ідентичністю, щоб уникнути втрати власних культурних орієнтирів під час контактів з «іншими» (чужинцями), подорож була основою для того, до чого веде Маргеріт Юрсенар у «Чорному творінні» [13], – ламання забобонів й подолання упереджень, що, однак, не мало на меті ставити під сумнів наявну культурну рівновагу [14; 15]. Ця елітарна концепція подорожі, заснована на диференційному баченні культур, що полягає в дуже чіткій і свідомій оцінці індивідуального досвіду на противагу колективному, пронизує всю творчість М. Юрсенар, яка вважає, що одним із секретів існування в усіх місцях і в усі часи є однаковість, лише в різних проявах [16, с. 131].

Така етика подорожі протиставляється сучасній практиці масового туризму й організованих поїздок, яка постає в очах письменниці потужним чинником уніфікації. Популярні, часто відвідувані місця часто втрачають свою автентичність, замінюючись поверхневим фольклором або ж скрізь однакови-ми облаштуваннями, щоби задовольняти невибагливих туристів, які переймаються лише видимістю. Зростання кількості останніх щоразу призводить до того, що позбавляє справжніх мандрівників можливості відкрити для себе ті пам'ятки й культури, живу присутність яких вони хотіли б відчутти.

Відносини між індивідом і сучасністю у творах Маргеріт Юрсенар здаються справді парадоксальними. Якщо індивідуалізм (у сенсі заохочення особистою ініціативою) лежить в основі відкриття закритих спільнот, то розвиток капіталізму, індустріалізація та зростання рівня споживання нав'язують, зрештою, уніфікований спосіб життя, який призводить до знищення будь-якої автономності й унікальності. Відчужена, зведена до стану автомата, замкнена в щоденній рутині сучасна людина стає відрізаною від свого людського і природного середовища й опиняється в оточенні, яке автор вважає штучним і абсурдним. У такій ситуації вірність певній культурній ідентичності, або ж традиції стає здебільшого єдиною можливим способом надати сенсу індивідуальному існуванню.

У деяких критичних есе М. Юрсенар, опублікованих у 1920–1950 рр., відносини між особою та її культурною ідентичністю набувають форми концепції індивіда-генія, який виступає найяскравішим утіленням якостей певного народу або групи людей. З кінця 1950-х рр. автор дещо модифікує цю позицію, не перестаючи, однак, вважати привілейованим виявом специфічності кожної нації шедевр, творець якого – чи то художник, чи то письменник, чи то музикант – мав би визначні риси. І тут час також слугує для переосмислення низки понять і категорій, які, класифікуючи людей і речі, установлюють межі й відмінності, а їх вона вважає за недієві. Але така зміна не заважає М. Юрсенар розглядати витвір мистецтва (за посередництвом його автора) як вираз конкретної ідентичності. Письменник бачить поєднання власне індивіда, його культурної ідентичності та традиції особливо важливим. У сутичках із сучасністю іноді саме традиція стає останнім «бастіоном», здатним захистити особистість від аномії й однаковості, які їй загрожують.

Але тут ідеться не про протиставлення ідеалізованого минулого ненависному сьогоденню, а про збереження тих традицій, які ще не зовсім втратили свою життєздатність, які завдяки своїй специфічності й оригінальності здатні принаймні протягом ще деякого часу визначати культурну самобутність, що перебуває в процесі зникнення, розчинення. Що ж стосується самого індивіда, вірність традиціям або радше певним традиціям надає йому можливості зберегти сенс існування й тим самим виражати власну ідентичність. Хоча парадокс тут помітний: антиіндивідуалістична за своєю природою традиція передбачає дотримання більш-менш визначених заздалегідь ролей, але та ж традиція стає притулком для тих, хто відмовляється підкорятися диктату гомогенізуючої сучасності. Таке міркування здається явно песимістичним, оскільки індивідуальна свобода, затиснута між двома крайнощами – розчинення і повторення, – зводиться до мінімуму.

Поняття особистості з такого погляду становить собою певне обмеження, яке важливо подолати, щоби досягти вищого рівня «долучення» до світу. І знову парадокс: визнання того спільного, яке поєднує людину з її оточенням, призводить до відмови від будь-якої ідеї індивідуалізму, тобто навіть від найменшої думки вважати людську особистість за самоціль і за радикально відмінну від того, що її оточує. Насправді ж Маргеріт Юрсенар прагне не зафіксувати факт зникнення особистості як такої, а радше віднайти можливий зв'язок між індивідуальним і універсальним. Це для неї означає побороти ті «вододіли», які історія продовжує споруджувати, для відродження відчуття приналежності до світової спільноти, а не для зникнення всіх індивідуальних відмінностей. Саме ця здатність поєднува-

ти індивідуальне й універсальне і виправдовує в її очах примат грецької культури, і не тільки в «Спогадах Адріана», але також в низці інших есе, зокрема із серії «Греція і Сицилія».

Отже, поняття індивіда й індивідуалізму посідають у творчості французького письменника центральні позиції [16]. Якщо елітарність та індивідуалізм і справді наявні в інакомисленні автора, зокрема в її бажанні подолати забобони, то людина-індивід все ж не є для неї найвищою цінністю ані в політичному аспекті, ані навіть в моральному. Індивід цікавить її радше (і ця тенденція щоразу яскравіше проявляється з роками) як засіб доступу до універсального. Наявний парадокс між ретельною реконструкцією віддалених епох, яку у своїх творах здійснює автор для демонстрації й підтвердження факту повторюваності історії, показує споконвічну гру антагоністичних сил, яким індивід постійно підкоряється.

Висновки. Індивідуалізм романів М. Юрсенар (якщо є) реагує на бажання примирити суперечливі аспекти існування, і це бажання здається все сильнішим, оскільки сучасність звинувачується в поглибленні розриву між людиною та її оточенням. Одним із головних «збоень» індустріального суспільства і його перевтілення, суспільства споживання, автору бачиться, мабуть, отой хворобливий антиіндивідуалізм, який може призвести до безпрецедентної уніфікації людства. Це питання має для М. Юрсенар вирішальне значення, адже, знищуючи будь-яку форму особистої автономії, сучасність не просто збіднює людство, а ліквідує в такий спосіб єдиний шлях доступу до універсального, позбавляє єдиної можливості зануритися в глибини, дослідження яких приводить до визнання тісного зв'язку людини і космосу, тобто, інакше кажучи, сучасність нівелює цю єдину протизагугу, яку б ще можна було протиставити відчуженню і втраті сенсу. Відоме твердження Томаса Манна про те, що покликання романіста – надалі змальовувати персонажів, не лише спірне на французьких літературних тережах, де в авангарді перебуває Новий роман, але й акцентує ту визначальну роль поняття індивідуалізму, яку Маргеріт Юрсенар, незважаючи на нею ж накладені обмеження, приписує особистості у своїй власній письменницькій концепції світу.

Здійснена розвідка має перспективи розвитку в напрямі подальшого вивчення авторського ідіостилу, зокрема дослідження різноманітних художніх засобів в аспекті віддзеркалення ними мовної особистості досліджуваного автора.

Література:

1. Di Meo N. Marguerite Yourcenar était-elle une écrivaine conservatrice? URL: <http://www.slate.fr/story/95885/yourcenar-ecrivaine-conservatrice>.
2. Yourcenar M. Le retour aux sources. À Edith R. Farrellin memoriam : Actes du colloque de Cluj-Napoca, 28–30 octobre 1993 / Édité par Rodica Lascu-Pop et Rémy Poignault. Bucarest : Ed. Libra / Tours, SIEY, 1998. 226 p.
3. Terneuil A. Les classiques contre les modernes. Lectures stylistiques de l'œuvre de Marguerite Yourcenar. *La réception critique de l'œuvre de Marguerite Yourcenar*. À Elena Real in memoriam. Clermont-Ferrand : SIEY, 2010. P. 423–435.
4. Andersson K. Autour de la voix de Marguerite Yourcenar. Les miroirs de l'altérité dans l'œuvre de Marguerite Yourcenar : Actes du colloque international de Bogota, 10–11 mars 2011. Clermont-Ferrand, 2014. P. 25–39.
5. Benoit C. L'égotisme yourcenarien ? De la naissance du je à la disparition du moi. *L'écriture de moi dans l'œuvre de Marguerite Yourcenar*. Tours : SIEY, 2004. P. 89.

6. Castellani J.-P. L'écriture de Marguerite Yourcenar arentre “je” et “nous” : des lettres au roman épistolaire. *L'écriture de moi dans l'œuvre de Marguerite Yourcenar*. Tours : SIEY, 2004. P. 37.
7. Diouf A. Poétique de la voix narrative dans l'œuvre de Marguerite Yourcenar. Paris, 2013. 354 p.
8. Gaudin C. Marguerite Yourcenar à la sur face du temps. Amsterdam ; Atlanta : Éditions Rodopi B. V., 1994. 143 p.
9. Prévot A.-M. Réception stylistique de l'œuvre de Marguerite Yourcenar. *La réception critique de l'œuvre de Marguerite Yourcenar*. À Elena Real in memoriam. Clermont-Ferrand : SIEY, 2010. P. 437–453.
10. Auteurs français. Marguerite Yourcenar. URL: <https://www.espace-francais.com/marguerite-yourcenar/>.
11. Savigneau J. Marguerite Yourcenar Classique, mais pas trop. URL: https://www.lesechos.fr/08/12/2017/LesEchosWeekEnd/00102-013-ECWE_marguerite-yourcenar-classique--mais-pas-trop.htm.
12. Viala F. Marguerite Yourcenar, Alejo Carpentier. Écritures de l'histoire. Bruxelles : Peter Lang, 2008. 183 p.
13. Yourcenar M. L'Œuvre au Noir. Paris : Gallimard, collection Blanche, 1980. 347 p.
14. Tanette S. L'œuvre au noir ou l'alchimie contestataire de Yourcenar. URL: <https://www.lesinrocks.com/2018/06/29/livres/oeuvre-au-noir-ou-lalchimie-contestataire-de-yourcenar-111099856/>.
15. Desmeules C. Écrivains voyageurs (4/6): Marguerite Yourcenar et le kaléidoscope du monde. URL: <https://www.ledevoir.com/lire/505648/marguerite-yourcenar-et-le-kaleidoscope-du-monde>.
16. Di Meo N. Individu et individualisme chez Marguerite Yourcenar. *Relief*. 2008. Vol. 2. № 2. P. 128–144. URL: <http://www.revue-relief.org/index.php/relief/article/view/152/268>.

Лукьянченко М. П. Особенности творческой манеры Маргерит Юрсенар в свете её писательских поисков индивидуального и универсального

Аннотация. Статья посвящена исследованию проблематики индивидуального и универсального в творчестве Маргерит Юрсенар. Существование отдельного индивида на фоне универсального и их взаимодействие занимают приоритетное место в произведениях романистки, поскольку позиционируются в центре острых проблем, в частности, касающихся современности, традиции и универсальности. Художественно переосмыслив философские идеи прошлого и настоящего, автор сумела представить в написанных ею произведениях собственное видение человека и возможных путей достижения им гармонии с самим собой и с миром, то есть гармонии между индивидуальным и универсальным.

Ключевые слова: Маргерит Юрсенар, время, индивидуальное, универсальное, современность, традиция.

Lukyanchenko M. Features of Marguerite Yourcenar's creative manner in the light of her written search for individual and universal

Summary. The article is dedicated to the research of the issues of individual and universal in the work of Marguerite Yourcenar. The existence of a single individual against the background of the universal and their interaction occupy a major position in the Romanist literature since they are positioned in the center of acute problems, in particular, those related to modernity, tradition, and universality. Artistically rethinking the philosophical ideas of the past and present, the writer was able to present her own vision of the human and the possible ways of achieving harmony with itself and the world, that is, in essence, the harmony between the individual and the universal.

Key words: Marguerite Yourcenar, time, individual, universal, modernity, tradition.